

שבט התשע"א

ראש יהודי
02-6791122
www.rosh-yehudi.org

בס"ד

האירועים במרה

לפרשת בשלח (ע"פ שעורו של הרב אלחנן סמט)

אמר "ויורהו" כי לא היה העץ במקום ההוא, והקב"ה הורה את מקומו.

7. מלכים ב פרק ב'

יט ויאמרו אנשי העיר (- יריחו) אל אלישע: הנה נא מושב העיר טוב, כפאשר אדני ראה והמים רעים והארץ משפלת. כ ויאמר: קחו לי צלחית חדשה ושימו שם מלח ויקחו אליו. כא ויצא אל מוצא המים וישלך שם מלח, ויאמר: פה אמר ה' רפאתי למים האלה לא יהיה משם עוד מות ומשפלת. כב וירפו המים עד היום הזה כדבר אלישע אשר דבר.

8. יחזקאל מ"ז

ח-ט ... ובאו הימה... (ונרפאו) ונרפו המים... פי באו שמה המים האלה ונרפאו וחי כל אשר יבוא שמה הנחל.

9. רמב"ן

"ואני תמה למה לא פירש כאן החוקים האלה והמשפטים, ויאמר: "וידבר ה' אל משה, צו את בני ישראל...". כאשר אמר בפרשיות (- ההלכתיות) הנזכרות למעלה (- בפרשת בא) 'דברו אל כל עדת ישראל' וגוי' (י"ב, ג), וכן יעשה בכל המצוות באוהל מועד, בערבות מואב ופסח מדבר (במדבר ט', ב)".

10. רש"י

במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהן...

11. רמב"ן

משמע, שהודיעם החוקים ההם ולימד אותם: עתיד הקב"ה לצוות אתכם בכך... והיה זה להרגילם במצוות, ולדעת אם יקבלו אותן בשמחה ובטוב לבב. והוא הנסיון שאמר "ושם נסהו". והודיעם שעוד יצווים (- בעתיד) במצוות, זהו שאמר (בפסוק כו) "אם שמע תשמע לקול ה' א-להיך, והאזנת למצותיו" - אשר יצווה אותך בהן (- בעתיד).

כאשר החלו לבוא במדבר הגדול והנורא וצמאון אשר אין מים, שם להם במחיתם וצרכיהם מנהגים אשר ינהגו בהם עד בואם אל ארץ נושבת. כי המנהג יקרא 'חוק'... ויקרא 'משפט' בהיותו משוער כהוגן... או שייסרם בחוקי המדבר - לסבול הרעב והצמא, לקרוא בהם אל ה', לא דרך תלונה; ומשפטים שיחיו בהם - לאהוב איש את רעהו ולהתנהג בעצת הזקנים, והצנע לכת באהליהם בעניין הנשים והילדים, ושינהגו שלום עם הבאים במחנה למכור להם דבר; ותוכחות מוסר - שלא יהיו כמחנות השוללים אשר יעשו כל תועבה, וכעניין שציווה בתורה (דברים כ"ג, י): "כי תצא מחנה על אויבך ונשמרת מכל דבר רע".

12. שמות ט"ז, כג-ל

... (כה) ויאמר משה אכלהו היום פי שבת היום ליהנה היום לא תמציא אהו בשדה: (כו) ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו: (כז) ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מציאו: (כח) ויאמר יהוה אל משה עד אנה מאנתם לשמר מצותי ותורתי: (כט) ראו פי יהנה נתן לכם השבת על פן הוא נתן לכם ביום הששי לחם יומים שבו איש תחתינו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי: (ל) וישבתו העם ביום השביעי:

13. הספורנו על "ושם נסהו"

"אם יקבל החוק והמשפט אשר שם לו, ולא יחזור לסורו".

1. שמת ט"ו

(כב) ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא מציאו מים.

2. איזכור המים ב-4 חנויות מתוך 5

1. במדבר שור - "ולא מציאו מים" (ט"ו, כב)
2. במרה - "ולא יכלו לשותת מים ממרה פי מרים הם" (שם, כג)
3. באילם - "ושם שתים עשרה עינות מים ושבעים תמרים ויחנו שם על המים" (שם, כז)
4. ברפידים - "ויאין מים לשותת העם" (י"ז, א)

3. שמות ט"ו

כג ויבאו מרתה ולא יכלו לשותת מים ממרה פי מרים הם על פן קרא שמה מרה.

כד וילנו העם על משה לאמר: מה נשתה.

כה ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ וישלך אל המים ויקתקו המים

שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו.

כו ויאמר: אם שמוע תשמע לקול ה' א-להיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו

כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך פי אני ה' רפאך.

4. השורש יר"ה בהקשר של לימוד מצוות

"ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם" (שמות כ"ד, יב); "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל" (דברים ל"ג, ז).

5. השורש יר"ה בהקשר לדרך חיים שעל האדם ללכת בה

"הורני ה' דרכך" (תהילים כ"ז, יא); "והוריתי אתכם בדרך הטובה" (שמו"א י"ב, כג).

6. רמב"ן

בעבור שלא מצאתי לשון 'מורה' אלא בעניין לימוד וינהי ויאמר ל"י" (משלי ד', ז) - למדני, וכן כולם, נראה בדרך הפשט כי העץ ההוא ימתיק המים בטבעו, והוא סגולה בו, ולימד אותה (- הסגולה) למשה.

14. דברים ז'

(יב) וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמְּשֻׁפְּטִים הָאֵלֶּה (טו) וְהִסִּיר ה' מִמֶּךָ כָּל חֲלֵי וְכָל מַדּוּי מִצְרַיִם הָרְעִים אֲשֶׁר יִדְעֶתָּ לֹא יִשְׁיָמּוּ בָּךְ, וְיִתְּנֶם בְּכָל שְׁנָאֵיךְ.

15. דברים כ"ח

(נח) אִם לֹא תִשְׁמָר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת... (נט) וְהִפְלָא ה' אֶת מִכְתָּבְךָ... מִכּוֹת גְּדֻלוֹת וְנֶאֱמָנוֹת וְחֲלִים רָעִים וְנֶאֱמָנִים. (ס) וְהִשִּׁיב בָּךְ אֶת כָּל מַדּוּה מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִגְרַת מִפְּנֵיהֶם, וְדַבְּקוּ בָּךְ.

16. רש"י

"[כל מדוה מצרים] אשר יגרת מפניהם" – מפני המכות, כשהיו ישראל רואין מכות משונות הבאות על מצרים, היו יראים מהם שלא יבואו גם עליהם. תדע, שכן כתוב: "אם שמע תשמע" וגוי "כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך". אין מייראין את האדם אלא בדבר שהוא יגור ממנו.

17. ראב"ע בפירושו הארוך

וטעם "המחלה" – יש לך לזכור, כי בעיניך ראית המחלה והנגעים והמכות "אשר שמתי במצרים" בעבור שמרדו בי. ואם תשמע חוקי תימלט מהם, שלא אעשה לך כאשר עשיתי להם.

18. רמב"ן

"אין דרך שיבטיח האדון את עבדיו: אם תעשה כל רצוני וחפצי, לא אמית אותך... ולא כן כל ההבטחות שבתורה!!". "זו אזהרה שיזהירם שלא יהיו במורדיו כמצרים, כי בשמעם קולו יינצלו מכל אותה המחלה (- המכות), כי 'כל המחלה' היא ראויה לבוא על כל עוברי רצונו כאשר באה על המצרים שלא שמעו אליו".

19. פרו' מאיר בר אילן

כבר בעת העתיקה הייתה מוכרת תפיסה כי יש קשר בין מצבו הבריאותי של עם לבין תנאי חייו המיוחדים לו באזור הגיאוגרפי שבו הוא חי. תפיסה זו רווחה גם בימי הביניים והיא קיימת גם בימינו ברפואה המודרנית.

המייחד את מצרים מבחינה גיאוגרפית ואקלימית הוא היותה ארץ מדברית שכמעט ואין בה משקעים. קיומה של מצרים תלוי בנהר העצום הזורם לאורכה: הוא מקור החיים במצרים, הוא המשקה את אדמות העמק שבשתי גדותיו בהציפו אותו (ובכך מאפשר חקלאות אינטנסיבית), והוא המספק מי שתייה לתושביה.

מקור הברכה הזה במצרים הוא גם מקור קללתה: הנהר הארוך הזה מנקז בדרך הילוכו את הפרשותיהם של בני האדם ושל בעלי החיים הרבים החיים בעמק הנילוס. צינור ההשקיה והשתייה של מצרים הוא גם צינור הביוב שלה.

מצב זה גרם לכך שהעם המצרי היה נגוע בטפילים שונים, ובראש וראשונה במחלת הבילהרציה, בהיקף שלא היה מוכר במקומות אחרים.

מצרים היא אחת הארצות היחידות המספקות לחוקרים ידע עשיר על מצב המחלות בהן בימי קדם: השתמרות אלפי מומיות (גופות חנוטים) ושלדים במזג האוויר היבש שלה מאפשר חקירה של המחלות שבהן לקה העם המצרי הקדום. המחלה הבולטת בשרידים אלו היא הבילהרציה (המותירה שרידים של הטפיל או של ביציו).

במחלה זו נדבקו בני אירופה לראשונה בעת שנפוליון הגיע עם צבאו למצרים, ורבים מחייליו לקו בה. מידת שכיחותה של המלה באזורים הכפריים של מצרים באמצע המאה העשרים (!) התקרבה ל-100%.

לפעמים מתרפאת המחלה מעצמה לאחר חודשים אחדים, אולם בדרך כלל היא הופכת למחלה כרונית הנמשכת לעתים 20 או 25 שנה. המחלה גורמת סבל רב ללוקים בה בכל שלביה, ומותירה נזקים כבדים בגוף האדם גם לאחר היעלמה. תוצאותיה הנפוצות הם אנמיה ודלדול כללי של גוף האדם הלוקה בה.

מצרים סבלה (ועדיין סובלת) מעוד שתי קבוצות של 'מדוויים' שהיו אופייניים לה: מחלות עיניים ובייחוד הגרענת (טרכומה), שמהן סבלו המצרים יותר מכל בני התרבויות של העולם העתיק. מחלות אלו נובעות ממיקומה של מצרים במדבר – גרגרי החול תוקפים את העיניים וגורמים להן נזקים.

הבעיה האחרת האופיינית למצרים היא הכשות נחשים ועקרבים. מיקומה של מצרים ותנאיה האקלימיים המיוחדים גורמים לריבוי של בעלי חיים ארסיים אלו, וממילא לריבוי הכשות.

הספרות הרפואית העשירה של מצרים העתיקה הרבתה לעסוק הן בריפוי מחלות עיניים רבות ושונות והן בדרכי הטיפול השונות בהכשות של כעשרים וחמישה מיני נחשים ארסיים. אולם להתמודד עם הבילהרציה – זאת לא ידעה הרפואה המצרית העתיקה, לא להתמודד עם המחלה עצמה ולא עם אפשרות מניעתה.

20. רש"י

"לא אשים" – ואם אשים, הרי היא כלא הושמה – כי אני ה' רפאך".

21. דברים י"א

(ו) כִּי הָאֲרֶץ אֲשֶׁר אֲתָה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כָאֲרֶץ מִצְרַיִם הוּא, אֲשֶׁר יִצְאָתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת זֶרְעֶךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלֶךָ כִּגְוֹן הַיַּרְק (יא) וְהָאֲרֶץ אֲשֶׁר אֲתָם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֲרֶץ הָרִים וּבְקָעוֹת, לְמִטֵּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתָּה מֵיָם.

22. דברים ח', ז'

"אֲרֶץ נְחָלִי מַיִם, עֵינֹת וְתַהֲמוֹת יִצְאִים בְּבִקְעָה וּבְהָרִי".

23. שמות כ"ג

(כה) וַעֲבַדְתֶּם אֶת ה' אֱ-לֹהֵיכֶם

וּבְרַךְ אֶת לַחְמֶךָ וְאֶת מֵימֶיךָ, וְהִסְרֹתִי מִחֶלְה מִקְרַבְךָ.

24. רש"י על שמות כ"ג, כ"ה

"והסירותי מחלה" – שבאה על ידי מים רעים, כמו שפירשתי במרה.

25. רש"י בפרשתנו

"כל המחלה אשר שמתי במצרים" – שעשיתי מימיהם דם ולא היה להם מים לשותות.

"לא אשים עליך כי אני ה' רפאך" – אשר רפאתי למים, כדכתיב לשון זה באלישע כשריפא המים.

"כל המחלה" – במים מדבר, כדכתיב "וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך".

26. מכילתא דרבי ישמעאל (מסכתא דזיוסע פרשה א)

רבי יהושע אומר: זה עץ של ערבה (- הגדלה על המים).

רבי אלעזר המודעי אומר: זה עץ של זית, שאין לך עץ מר יותר מעץ הזית.

רבי יהושע בן קרחה אומר: זה עץ הרדופני.

רבי שמעון בן יוחאי אומר: **דבר מן התורה הראהו**, שנאמר: "ויורהו ה' עץ", "ויראהו ה' עץ" – אינו אומר, אלא "ויורהו",

כעניין שנאמר "ויירני ויאמר לי [יתמך דברי לך] שמו מְצוֹתֵי וְחַיָּה" (משלי ד', ד).

רבי נתן אומר: זה עץ קתרוס.

ויש אומרים: עיקר תאנה ועיקר רמון.

דורשי רשומות אמרו: **הראהו דברי תורה שנמשלו לעץ, שנאמר: "עץ חיים היא למחזיקים בה" וגוי' (משלי ג', יח).**

27. משלי ג'

(יג) אֲשֶׁרֵי אָדָם מִצָּא חֲכָמָה וְאָדָם יִפִּיק תְּבוּנָה.

(יז) דְּרָכֶיהָ דִּרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שְׁלוֹם.

(יח) עֵץ חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ וְתִמְכֶיהָ מֵאֶשֶׁר.

פרק ד': (א) שָׁמְעוּ בָנִים מוֹסֵר אָב וְהִקְשִׁיבוּ לְדַעַת בִּינָה (ב) כִּי לָקַח טוֹב נְתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אֵל תַּעֲזֹבוּ. (ג) כִּי בֵן הֵייתִי לְאָבִי כִּי וְיַחֲדָי לִפְנֵי אָמִי. (ד) וַיִּרְנֵי וַיֹּאמֶר לִי יִתְמָךְ דְּבָרֵי לְבָד שְׁמוֹר מְצוֹתֵי וְחַיָּה.

28. שמות רבה, פרשת ויקהל (ג),

"ויבאו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה" –למה? "כי מרים הם", אמר ר' לוי: **הדור היה מר במעשיו.**